Pojavnost in nekatere značilnosti spolnega nasilja v populaciji slovenskih osnovnošolcev

Prevalence and Certain Characteristics of Sexual Violence among Slovenian Primary School Students

Dr. Tanja Šraj
Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani

Mag. Mateja Štirn
ISA institut - Institut za psihološko svetovanje in izobraževalno razvojne projekte

Izvleček

Izkušnje spolnega nasilja, ki jih imajo otroci, pomenijo tveganje za vrsto negativnih posledic. V zvezi s spolnim nasiljem obstaja vrsta zmotnih predstav, ki preprečujejo učinkovito preventivno delovanje. V prispevku predstavljamo rezultate pregledne študije o pogostosti izkušenj vrstniškega in spolnega nasilja, ki jih imajo učenci tretjega triletja osnovne šole v Sloveniji, osredotočene na podatke o spolnem nasilju odraslih nad otroki. Z izvedbo študije smo želeli pridobiti med drugim podatke o pojavnosti in nekaterih značilnostih spolnega nasilja, ki so pomembno izhodišče za razvoj in načrtovanje primarnopreventivnih programov. Glede na rezultate ima 9,6 odstotka otrok vsaj eno izkušnjo hujše pojavne oblike spolnega nasilja odraslih. Zaskrbljujoč podatek je, da velik delež otrok o izkušnjah spolnega nasilja ne pove nikomur. Rezultati kličejo po usmerjenih preventivnih dejavnostih in krepitvi podpornih okolij za otroke z izkušnjami spolnega in drugih oblik nasilja.

Ključne besede:
spolno nasilje, spolna zloraba otrok, razkritje nasilja, primarna preventiva, prevalenca.

Abstract

Sexual violence experienced by children can have many negative consequences. There is a series of false premises about sexual violence that prevent effective preventive action. The article introduces the results of a transparent study on the prevalence of peer and sexual violence experienced by primary school 7-9 grade students in Slovenia, which focuses on the data on sexual violence perpetrated by adults against children. The aim of the study was to obtain, among other, the data on the prevalence and certain characteristics of sexual violence that is an important starting point for developing and planning primary prevention programmes. Based on the results, 9.6 percent of children have had at least one experience of a severe form of sexual abuse. What is worrying is that a

Keywords:
sexual violence, child sexual abuse, disclosure of violence, primary prevention, prevalence

big percentage of children do not share their experiences of sexual violence with anyone. The results call for focused preventive measures and enhancement of supportive environments for children with experiences of sexual and other forms of violence.

Uvod

Izkušnje spolnega nasilja so realnost za pomemben delež otrok[1] tudi v Sloveniji. Tako kot o drugih oblikah nasilja tudi o spolnem nasilju obstaja še vedno veliko zmotnih predstav. Ena od njih je, da so primeri, ko so otroci žrtve spolnega nasilja odraslih zelo redki. Druga pogosta zmotna predstava je, da dečki niso ranljivi za spolno zlorabo v otroštvu. Nekateri odrasli tudi zmotno verjamejo oz. pričakujejo, da bo otrok, če bo doživel izkušnjo spolnega nasilja, o tem povedal staršem ali nekomu od bližnjih ali pa da bodo npr. starši prepoznali, da se je otroku nekaj zgodilo. Zmotni predstavi sta tudi, da otroci, ki so spolno zlorabljeni, ne bodo nikoli okrevali, in če je storilec[2] spolne zlorabe otrok, vrstnik, izkušnja ni tako »huda«. Rezultati številnih raziskav, ki so bile v tujini opravljene v zvezi s problematiko spolne zlorabe oz. spolnega nasilja na škodo otrok in mladostnikov, ki so jih povzročili odrasli, kažejo drugačno sliko. Če želimo uspešno preprečevati spolno nasilje nad otroki, zgodaj prepoznati, da so otroci žrtve spolnega nasilja, in jim zagotoviti potrebno zaščito in aktualne oblike pomoči, se moramo odrasli seznaniti z dejstvi o tem problemu.

Definicija spolnega nasilja: spolno nasilje je vsako ravnanje s spolno vsebino, v katero žrtev ne privoli, je vanj prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njegovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja , ter javna objava spolnih vsebin o žrtvi (Uradni list RS, št. 16/08 in št. 68/16). O spolni zlorabi otroka govorimo, ko odrasla oseba ali nekdo, ki je starejši od otroka, uporabi svojo moč in vpliv nad otrokom ter izrabi njegovo zaupanje in spoštovanje, da ga zavede v spolno dejavnost. Gre za razpon pojavnih oblik od ravnanj brez dotika do ravnanj, ki vključujejo dotik. Navadno se spolna ravnanja razvijajo od spodbujanja, siljenja otroka h gledanju ali poslušanju spolnih aktivnosti, prikazovanja pornografskih vsebin otroku, razkazovanja golote, opazovanja slačenja otroka, poljubljanja, dotikanja intimnih predelov otrok do samozadovoljevanja v prisotnosti otroka, analne ali vaginalne penetracije s prstom, penisom ali predmetom. Spolna aktivnost se razvije navadno od manj intimnih tipov do konkretnih spolnih dotikov, aktivnosti. Med t. i. nekontaktnimi ravnanji je treba opozoriti na spolno zlorabo na spletu (vključno z izdelavo, ogledom ali distribucijo podob spolne zlorabe otrok), omogočanje, da nekdo drug izdela, gleda ali distribuira podobe spolne zlorabe otrok in spolno izkoriščanje otroka za pridobitev finančne koristi, moči ali statusa. K. MacFarlane, J. Waterman, Conerely, L. Damon, Durfee in S. Long (1986) navajajo, da je pri incestni spolni zlorabi običajno, da se v predšolskem obdobju začne s čustvenim navezovanjem, nato se v zgodnjem šolskem obdobju začne spolna aktivnost, kot sta oralni stik in masturbacija, in se nadaljuje v penetracijo spolnega organa v predadolescentnem in adolescentnem obdobju. Pri predšolskih otrocih je penetracija redkejša kot pri starejših otrocih. Proces spolne viktimizacije pa običajno postopno postaja seksualiziran. Barth idr. (2013) so ugotovili najvišjo prevalenco pojavnih oblik spolne zlorabe brez dotika. Rahlo nižji odstotki so ugotovljeni za ravnanja spolne zlorabe, ki vključujejo dotik, in najnižji za prisilni spolni odnos. Ugotovili so, da je prisilni spolni odnos v otroštvu ali mladostništvu doživelo 9 odstotkov žensk in 3 odstotki moških.

Definicija spolnega nasilja: spolno nasilje je vsako ravnanje s spolno vsebino, v katero žrtev ne privoli, je vanj prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njegovega pomena, grožnje z uporabo spolnega nasilja , ter javna objava spolnih vsebin o žrtvi.

1 Oseba do 18. leta starosti.
2 Izrazi, zapisani v moški spolni slovnični obliki, veljajo za kateri koli spol.

Glede na rezultate raziskav v Združenih državah Amerike in državah zahodne Evrope (Smith in Bentov, 1994) o pojavnosti spolne zlorabe otrok se delež žensk, ki so doživele spolno zlorabo v otroštvu, giba od 6 do 62 odstotkov, delež moških pa od 3 do 31 odstotkov. Rezultati študije CDC-Kaiser ACE,[3] v katero je bil vključen vzorec 17.421 oseb, govorijo o tem, da ima 20,7 odstotka oseb izkušnje spolne zlorabe v otroštvu (Center for Disease Control and Prevention 2016). Stopnja razširjenosti spolne zlorabe v Evropi naj bi bila 9,2 odstotka (Pereda idr. 2009). Razpon rezultatov je zelo velik, saj je odvisno, kako so avtorji raziskav definirali spolno zlorabo. Nekateri so kot spolno zlorabo definirali le aktivnosti, ki so vključevale dotik, drugi pa so v definicijo zajeli tudi pojavne oblike brez uporabe dotika (npr. prisilno gledanje masturbiranja, verbalne oblike spolnega nasilja). Na rezultate o pojavnosti spolne zlorabe, ki so jo posamezniki doživeli v otroštvu, pomembno vpliva postopek zbiranja podatkov, saj je pri tej obliki nasilja za žrtve še posebej težko govoriti o izkušnjah zlorabe, na razkritje oziroma nerazkritje pa vplivajo tudi različnih obrambni mehanizmi (zanikanje, potlačitev idr.).

Skozi zgodovino se je pogled na razmerje med moškimi in ženskimi žrtvami spolnih zlorab v otroštvu spreminjal. V preteklosti (Smith in Bentov, 1994) je bilo ugotovljeno razmerje med moškimi in ženskami 1 : 10, v letu 1994 pa se je začelo govoriti o razmerju 1 : 2,5. Še več, Porter (1986, po Crossen Tower 1996) piše, da ocenjuje razmerje med moškimi in ženskami žrtvami spolnih zlorab 1 : 1, čeprav statistično pomembno manj moških poroča o izkušnji spolne zlorabe v otroštvu. Razlika v sedanjih in preteklih raziskavah je predvsem v tem, da novejše raziskave zajemajo splošno populacijo in ne samo klinične (osebe, vključene v psihoterapevtsko, psihološko ali psihiatrično obravnavo ali v kazenske postopke). Novejše raziskave, kot na primer Barth, L. Bermetz, E. Heim, Trelle in T. Tonia (2013), ugotavljajo, da je tveganje za spolno zlorabo v otroštvu dva- do trikrat večje pri dekletih kot pri fantih. Glede na rezultate študije CDC-Kaiser ACE ima izkušnje spolne zlorabe v otroštvu 24,7 odstotka žensk in 16 odstotkov moških (Center for Disease Control and Prevention 2016). Študija ACE je osvetlila jasno povezavo med izkušnjami nasilja in zlorabe v otroštvu ter tveganji glede zdravja in drugih vidikov življenja odraslih in mladostnikov (tvegana ravnanja, kronične zdravstvene težave, bolezni, nizek življenjski potencial, različne težave, povezane z delom, pogostejše izkušnje prestajanja zapornih kazni, prezgodnja smrt) (Center for Disease Control and Prevention 2016). Overholser in Beck (1988) v zvezi s posledicami spolne zlorabe v otroštvu opozarjata na dejstvo, da so nam dolgoročne posledice spolne zlorabe pri ženskah žrtvah zaradi večjega števila študij oz. proučevanj bolj poznane kot dolgoročne posledice pri moških žrtvah.

Raziskave precej konsistentno ugotavljajo, da so dekleta pogosteje spolno zlorabljena znotraj svoje družine.

Raziskave precej konsistentno ugotavljajo, da so dekleta pogosteje spolno zlorabljena znotraj svoje družine. Gold, Elhai, Lucenko, Swingle in D. M. Hughes (1998) v svoji raziskavi ugotavljajo, da so dekleta dvainpolkrat bolj ranljiva za spolno zlorabo v družini kot fantje. Pri fantih gre običajno za kratkotrajno spolno zlorabo, ki je pogostejša zunaj družine (Crossen Tower 1996; Sullivan Everstine in Everstine 1989).

J. Spataro, Moss in Wells (2001) pri pregledu raziskav ugotavljajo, da povprečna starost, pri kateri se najpogosteje začne spolna zloraba, zelo variira. Glede na rezultate raziskave P. Tricketta in Putnama (1993) je bila povprečna starost ob začetku zlorabe osem let s standardno deviacijo več kot tri leta, povprečno trajanje zlorabe pa je bilo dve leti s standardno deviacijo dve leti in pol. Povprečna starost zlorabljenih otrok se pri fantih giblje med 4 in 6 let, pri dekletih pa od 11 do 14 let (NCCAN 1994, po Crossen Tower 1996).

---

3 Adverse childhood experiences, https://www.cdc.gov/violenceprevention/acestudy/about.html.

S. M. Valente (2005) navaja, da so v 54 do 89 odstotkih primerov storilci družinski člani, med 21 in 40 odstotki primerov pa so storilci osebe, ki jih žrtve ne poznajo. Pojav viktimizacije, ki jo zakrivijo neznani storilci, ostaja manj obsežen v otroštvu in začne naraščati po petnajstem letu starosti žrtve (Finkelhor, 2008). P. Trickett in Putnam (1993) navajata, da je bilo po podatkih njune raziskave 25 odstotkov storilcev očetov, 35 odstotkov je bilo partnerjev, ki so živeli pri otrokovi mami (med njimi je bila ena ženska), 41,5 odstotka pa je bilo drugih sorodnikov. Več kot 40 odstotkov žrtev je zlorabilo več kot en storilec. Briere in D. M. Elliott (2003) navajata, da je v vzorcu splošne populacije 93 odstotkov oseb zlorabil vsaj en moški in 9 odstotkov vsaj ena ženska. Med moškimi jih je 39 odstotkov poročalo, da jih je zlorabila vsaj ena ženska, 70 odstotkov pa jih je poročalo, da jih je zlorabil vsaj en moški; 20 odstotkov predpubertetnih fantkov so zlorabile ženske.

Manion, Firestone, P. Cloutier, M. Ligezinska, J. McIntyre in Ensom (1998) navajajo, da 20 odstotkov vseh zlorabljenih otrok poroča o spolni zlorabi znotraj družine, medtem ko kar 35 odstotkov zlorabljenih otrok poroča o spolni zlorabi zunaj družine. C. P. McLean, S. H. Morris, P. Conklin, Jayawickreme in E. B. Foa (2014) navajajo, da je dve tretjini sodelujočih v njihovi raziskavi poročalo, da jih je zlorabil sorodnik, 7 odstotkov jih je bilo bližnjih družinskih članov (starši, očim ali mačeha, sorojenec), pri čemer so zlorabe očimov in mačeh desetkrat pogostejše kot primarnih staršev (McCoy in Keen 2009).

K. A. Kendall-Tackett in Simon (1992) ugotavljata, da je približno enak odstotek deklet in fantov spolno zlorabil oče, očimi so zlorabljali višji odstotek deklet, družinski prijatelji pa so zlorabljali statistično pomembno več fantov. Slednje ugotavljata tudi E. Romano in R. De Luca (2001) v svojem pregledu raziskav in ob tem navajata, da fante večkrat zlorabi malo starejši storilec zunaj družine, dekleta pa znotraj družine bistveno starejši storilec. Bistveno daljše je bilo tudi trajanje zlorabe pri dekletih. V pregledu raziskav še vedno ugotavljata bistveno večji odstotek storilcev kot storilk. Avtorji Dube, Anda, Whitfield, Brown, Felitti, Dong, Giles (2005) tudi poročajo, da so po novejših raziskavah ženske storilke zlorabile 6 odstotkov deklet in 40 odstotkov fantov.

R. Hanson, H. S. Resnick, Saunders, Kilpatrick in Best (1999) poudarjajo, da obstaja množica razlogov, zakaj žrtve spolne zlorabe ne povedo o izkušnji spolnege nasilja: občutki krivde, samoobtoževanje, strah pred maščevanjem storilca, disfunkcionalna družina, strah, da jim ne bodo verjeli, strah, da jih bodo krivili za razpad družine, strah, da bodo zgubili ljubljene osebe idr. Ob tem je treba poudariti, da se stresno obdobje za žrtev začne z začetkom spolne zlorabe in se ne konča z razkritjem, ampak se nadaljuje tudi po razkritju (Manion idr. 1998). K. C. Faller (1989) ugotavlja, da na željo oz. potrebo po razkritju zlorabe bolj vpliva žrtvin odnos do storilca kakor trajanje ali pogostost zlorabe. Frias in J. Erviti (2014) ugotavljata, da fantje (30,97 %) razkrijejo spolno zlorabo manjkrat kot dekleta (43,82 %). Kot navaja Easton (2013) je samo 26 odstotkov sodelujočih oseb v raziskavi, ki so imele izkušnjo spolne zlorabe v otroštvu, nekomu v otroštvu povedalo o spolni zlorabi in samo 15 odstotkov jih je poročalo o izkušnji spolne zlorabe organom pregona. Moški, ki so bili žrtve spolne zlorabe v otroštvu, so potrebovali več kot dve desetletji, da so nekomu prvič povedali za spolno zlorabo.

Obstaja množica razlogov, zakaj žrtve spolne zlorabe ne povedo o izkušnji spolnege nasilja: občutki krivde, samoobtoževanje, strah pred maščevanjem storilca, disfunkcionalna družina, strah, da jim ne bodo verjeli, strah, da jih bodo krivili za razpad družine, strah, da bodo zgubili ljubljene osebe idr.

S. N. Brilleslijper-Kater, Friedrich in Corwin (2004) opozarjajo na dodatne težave z razkritjem pri predšolskih otrocih. Izpostavljajo verbalne omejitve, hkrati gre za slabo razumevanje izkušenj, ki so povezane tudi z grožnjami ali konfuznimi stavki (npr. »saj je le igra«). Hkrati pa tudi egocentrizem otroka prispeva k temu, da si razlaga, da je on kriv za zlorabo (Brilleslijper-Kater idr. 2004).

M. E. Pipe, Lamb, Orbach in A. C. Cederborg (2007) pišejo, da žrtve spolne zlorabo najlažje povedo o spolni zlorabi prijatelju, sledijo starši, drugi sorodniki in druge, za otroka pomembne osebe. Ko je

spolna zloraba razkrita, običajno ni razkrita na način, ki bi neposredno privedel do uradne preiskave. Z razkritjem se spolna zloraba preneha oziroma ustavi samo v približno četrtini primerov.

S pregledno študijo o pogostosti izkušenj vrstniškega in spolnega nasilja, ki jih imajo učenci tretjega triletja osnovne šole, smo želeli odgovoriti na vprašanje, kako pogosto imajo otroci v osnovni šoli izkušnje vrstniškega in spolnega nasilja in kakšne so nekatere značilnosti teh oblik nasilja. Ugotavljali smo tako pogostost izkušenj spolnega nasilja odraslih storilcev kot vrstnikov. Zanimale so nas tudi nekatere značilnosti spolnega nasilja. Glede na podatke raziskav v tujini smo predvidevali, da bodo otroci najpogosteje poročali o izkušnjah s pojavnimi oblikami spolnega nasilja, ki ne vključujejo dotika, v manjšem deležu pa o prisilnem spolnem odnosu. Predvidevali smo tudi, da bo stopnja razkritja spolnega nasilja razmeroma nizka. Zanimale so nas povezave med izkušnjami spolnega nasilja odraslih in izkušnjami spolnega nasilja vrstnikov ter povezave med izkušnjami spolnega nasilja in izkušnjami drugih oblik nasilja.

Definicija spolnega nasilja, ki je bila okvir naše študije, zajema vsa ravnanja s spolno vsebino (od ravnanj brez dotika do ravnanj z dotikom), v katera žrtev ne privoli, je vanje prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena.

Definicija spolnega nasilja, ki je bila okvir naše študije, zajema vsa ravnanja s spolno vsebino (od ravnanj brez dotika do ravnanj z dotikom), v katera žrtev ne privoli, je vanje prisiljena ali zaradi svoje stopnje razvoja ne razume njihovega pomena (Uradni list RS, št. 16/08 in št. 68/16). V študijo smo neselektivno vključili otroke 7., 8. in 9. razredov osnovnih šol iz vseh regij v Sloveniji.

Z izvedbo študije smo želeli pridobiti aktualne podatke o dejstvih o problematiki vrstniškega in spolnega nasilja, ki so pomembno izhodišče za učinkovite primarnopreventivne programe. Seznanjenost z dejstvi o nasilju in učinkovite preventivne dejavnosti so zelo pomembne za zagotavljanje varnosti otrok in mladostnikov pred nasiljem.

Študijo smo izvedli v letu 2018 v okviru projekta Varni brez nasilja: Celostni program primarne preventive nasilja nad vrstniki in spolnega nasilja na škodo otrok in mladostnikov.

V prispevku predstavljamo rezultate o pojavnosti spolnega nasilja s strani odraslih storilcev in nekaterih značilnostih te oblike nasilja.

METODA

Udeleženci

V raziskavo je bilo vključenih 4617 učencev iz 70 slovenskih osnovnih šol iz vseh slovenskih regij, s čimer smo zagotovili reprezentativnost vzorca. V njem je bilo 52 odstotkov deklet in 48 odstotkov fantov, od tega jih je 36 odstotkov obiskovalo 7. razred, 35 odstotkov 8. razred in 29 odstotkov 9. razred.

Pripomočki

Za namen naše študije smo oblikovali vprašalnik o izkušnjah spolnega nasilja (Štirn idr., 2017). Sestavljen je iz dveh delov. Prvi del ugotavlja, ali je otrok kadar koli doživel katero od oblik spolnega nasilja, ki so ga povzročili odrasli (moški ali ženske). Drugi del pa ugotavlja, ali je otrok katero od oblik spolnega nasilja kadar koli doživel s strani svojih vrstnikov (sošolcev, prijateljev, znancev; fantov in deklet). Oba dela imata 16 postavk, ki se nanašajo na različne pojavne oblike spolnega nasilja: verbalno (primer: … *je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?*), fizično (primer: … *se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?*) in

vizualno (primer: … *te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golega?*). Učenci odgovarjajo tako, da označijo kvadratek pod eno izmed možnosti: nikoli, 1-krat, 2- do 5-krat, 6- do 10-krat, več kot 10-krat, ne morem odgovoriti/ne vem.

Po vsakem delu smo učence vprašali še:

- Koliko različnih oseb se je na kakšnega od zgoraj opisanih načinov vedlo do tebe?
- Kdo je bila odrasla oseba oziroma kdo so bile odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki), ki so se na kakšnega od zgoraj opisanih načinov vedle do tebe? (možnih več odgovorov)
- Koliko si bil star, ko se je ta odrasla oseba ali so se te odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki) prvič na tak način vedle do tebe?
- Kako dolgo je trajalo tako vedenje odrasle osebe/vrstnika do tebe?
- Ali ti je ta oseba oziroma so ti te osebe tudi grozile?
- Ali je bila ta oseba oziroma so bile te osebe pri tem ravnanju tudi fizično nasilne?
- Ali si komu povedal o tem, da se je odrasla oseba oziroma so se odrasle osebe (vrstnik ali vrstniki) do tebe vedle na tak način?
- Komu si povedal? (možnih več odgovorov)
- So ti verjeli?
- Si dobil kakšno pomoč?
- Kakšno pomoč si dobil?
- Kakšne so bile posledice tega, da si povedal odrasli osebi ali nekomu od vrstnikov o tem, kaj se ti je zgodilo oziroma kaj se ti dogaja? (možnih več odgovorov)

Vprašalnik je bil pripravljen v dveh različicah, in sicer v ženski slovnični obliki za dekleta in moški slovnični obliki za fante.

Skupaj z vprašalnikom o izkušnjah spolnega nasilja so otroci odgovarjali še na vprašalnik spletnega nasilja (DelRay idr. 2015, prevod in priredba Pirc 2018) in lestvice medvrstniškega nasilja (Cheng, Chen, Ho in Cheng 2011, prevod Pečjak in Jakin 2012, v Pečjak 2014).

Postopek

Pred začetkom študije smo na Komisijo za etiko Filozofske fakultete podali vlogo za etično presojo raziskovalne študije, ki jo je komisija januarja 2018 odobrila. Nato smo k sodelovanju v študiji povabili precejšnje število osnovnih šol iz vseh slovenskih regij, in sicer po principu snežne kepe, zato nimamo točnega podatka o tem, koliko vabil je bilo odposlanih. Če je bilo šol znotraj posamezne regije premalo, smo osnovne šole še posebej povabili k sodelovanju. Odzvalo se je 70 šol. Kontaktnim osebam na šolah, ki so bile večinoma svetovalne delavke ali vodstvo šole (ravnatelji, pomočniki ravnatelja), smo najprej poslali soglasja za starše v primeru, da na ravni zavoda soglasij za sodelovanje v raziskavah še niso imeli, potem pa smo jim poslali vprašalnike in informativne letake za učence. Učenci so vprašalnike izpolnjevali v okviru rednih učnih ur ob prisotnosti strokovnega delavca. Izpolnjevanje je v povprečju trajalo približno polovico šolske ure. Kontaktne osebe na šoli so nam izpolnjene vprašalnike vrnile po pošti.

Obdelava podatkov

Statistična analiza podatkov je bila izvedena v programu IBM SPSS Statistics 23 in v programu R. Izvedene so bile statistične analize za komplet vseh treh vprašalnikov. Za začetni pregled je bila izvedena frekvenčna analiza za vprašanja izbirnega tipa. Pri analizah podatkov vprašalnika o izkušnjah spolnega nasilja je bila opravljena frekvenčna in odstotkovna analiza odgovorov, test razlik, analiza variance, test korelacij in klasterska analiza. Izračunani so bili deleži oblik spolnega nasilja in deleži razkritij spolnega nasilja in posledic razkritij, ločeno glede na spol. Pri tem je bil opravljen tudi test razlik ali analiza variance. Izračunane so bile tudi nekatere korelacije med posameznimi značilnostmi spolnega nasilja.

REZULTATI

V prispevku predstavljamo rezultate o izkušnjah spolnega nasilja, ki so ga učenci doživeli s strani odraslih, in sicer rezultate, ki se nanašajo na vse oblike spolnega nasilja, pogostost katerih smo ugotavljali v študiji, in rezultate, ki se nanašajo na hujše oblike spolnega nasilja. Hujše oblike spolnega nasilja smo določili na podlagi eksploratorne klasterske analize. Med hujše oblike spolnega nasilja spadajo vse pojavne oblike spolnega nasilja razen neprimernega govorjenja o telesu, govorjenja in namigovanja na spolnost ter gledanja pornografskih vsebin v prisotnosti otroka.

Iz rezultatov izhaja, da je vsaj enkrat eno od oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe doživelo 24 odstotkov učencev tretjega triletja. Pri tem obstaja statistično pomembna razlika med spoloma ($\chi^2(1) = 3{,}54; p = {,}03^*$). Spolno nasilje s strani odrasle osebe je doživelo 26 odstotkov deklet in 23 odstotkov fantov. Vsaj enkrat pa je eno hujših oblik spolnega nasilja doživelo 9,6 odstotka *učencev* tretjega triletja. O vsaj eni izkušnji hujše oblike spolnega nasilja s strani odrasle osebe je poročalo 10 odstotkov deklet in 9 odstotkov fantov. V primeru hujših oblik spolnega nasilja razlike med dekleti in fanti niso statistično pomembne.

Iz tabele 1 je razvidno, da so otroci najpogosteje doživeli obliko verbalnega spolnega nasilja (neprimerno govorjenje o otrokovem telesu) (14 %) ali govorjenje, namigovanje na spolnost (9,5 %) ter to, da je nekdo od odraslih v njihovi prisotnosti gledal pornografske vsebine (7,5 %); 5 % otrok je doživelo, da se je odrasli dotikal njihovih intimnih delov telesa na način, da jim je bilo neprijetno. Pri ostalih oblikah spolnega nasilja smo zabeležili nižje vrednosti (< 5 %).

V tabeli 2 prikazujemo pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja glede na spol otrok, ki so doživeli spolno nasilje.

Iz tabele 2 je razvidno, da so dekleta v primerjavi s fanti pomembno večkrat doživela oblike verbalnega spolnega nasilja (neprimerno govorjenje, komentarje o njihovem telesu in govorjenje, namigovanje na spolnost), pogosteje pa so navajala še druga, neopisana vedenja. Fantje pa so pogosteje poročali o tem, da jih je odrasla oseba prisilila, da jo gledajo, ko se je dotikala svojih intimnih delov telesa, da jih je odrasla oseba fotografirala ali snemala gole, da je odrasla oseba v njihovi prisotnosti gledala pornografske vsebine ali jih je silila ali prisilila, da gledajo z njo pornografske vsebine, da jih je odrasla oseba prisilila, da se dotikajo njenih intimnih delov telesa ali intimnih delov telesa druge osebe in da jih je odrasla oseba prisilila v spolni odnos.

Učence smo vprašali, ali so o izkušnjah spolnega nasilja, ki so ga doživeli, komu povedali. O izkušnjah spolnega nasilja je nekomu povedalo le 36 odstotkov otrok, 47 odstotkov jih je odgovorilo, da

Tabela 1: **Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe, upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja**

Postavka	f	Se je zgodilo vsaj enkrat (%)
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?	640	14,00 %
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?	432	9,45 %
3. te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?	138	3,02 %
4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?	233	5,10 %
5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	95	2,08 %
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	52	1,14 %
7. te je silil v spolni odnos?	73	1,60 %
8. te je prisilil v spolni odnos?	28	0,61 %
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	123	2,69 %
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?	77	1,68 %
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?	345	7,54 %
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	107	2,34 %
13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?	46	1,01 %
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	70	1,53 %
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	51	1,12 %
16. drugo / zapiši, kaj:	60	1,31 %

Opomba: Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

o nasilju niso povedali nikomur, 17 odstotkov pa jih je odgovorilo, da se ne spomnijo, ali so komu povedali. O izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja je povedalo 45 odstotkov deklet in 23 odstotkov fantov. Kot je razvidno, je razlika med fanti in dekleti zelo velika in tudi statistično pomembna ($\chi^2(1) = 10{,}33$; $p = {,}00^{**}$). V nadaljevanju predstavljamo tudi, kako je razkritje spolnega nasilja povezano s tem, kdo je bil storilec spolnega nasilja.

Iz tabele 3 je razvidno, da je najmanjši delež otrok o spolnem nasilju povedal, če je bil storilec nekdo iz otrokove družine (29 %) in ko je bil storilec odrasla oseba, ki ga je otrok poznal s počitnic (24 %). V tabeli 2 pa predstavljamo, komu so otroci povedali o izkušnjah spolnega nasilja.

Iz tabele 4 izhaja, da so otroci o izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja najpogosteje povedali staršem, prijateljici, sošolki, prijatelju in sošolcu. Poudarimo naj še, da se glede na rezultate dekleta poleg staršem pogosteje zaupajo prijateljicam in sošolkam, fantje pa prijateljem in sošolcem. V šoli so o izkušnji spolnega nasilja najpogosteje zaupali učiteljici (v 6 %), svetovalni delavki pa so zaupali v 3 %.

Tabela 2 **Pojavnost posameznih oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe (povprečna vrednost na petstopenjski lestvici) glede na spol otroka žrtve (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odrasle osebe) in statistično pomembne razlike**

Postavka	Dekleta (M)	Fantje (M)	Test razlik
1. je o tvojem telesu ali delih tvojega telesa govoril tako nesramno, da ti je bilo neprijetno?*	1,27	1,22	F(1) = 6,61; p = ,01
2. je govoril o spolnosti, namigoval na spolnost in si se ob tem počutila neprijetno?**	1,20	1,12	F(1) = 23,80; p = ,00
3 te je poljubil na način, da ti je bilo neprijetno in si se zaradi tega počutila nelagodno?	1,05	1,05	F(1) = 0,00; p = ,97
4. se je dotikal intimnih delov tvojega telesa na način, da ti je bilo neprijetno?	1,11	1,08	F(1) = 2,77; p = ,10
5. je želel ali zahteval, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?	1,03	1,04	F(1) = 2,89; p = ,09
6. te je prisilil, da si se dotikala intimnih delov njegovega (ali njenega) telesa ali intimnih delov telesa druge osebe na način, ki tebi ni bil prijeten?*	1,02	1,03	F(1) = 4,35; p = ,04
7. te je silil v spolni odnos?	1,03	1,03	F(1) = 0,09; p = ,77
8. te je prisilil v spolni odnos?*	1,01	1,02	F(1) = 5,38; p = ,02
9. te je silil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?**	1,03	1,06	F(1) = 15,10; p = ,00
10. te je prisilil, da gledaš z njim (ali z njo) pornografske posnetke (fotografije, filme ...)?**	1,02	1,04	F(1) = 13,55; p = ,00
11. je sam gledal pornografske fotografije in filme v tvoji prisotnosti?**	1,09	1,19	F(1) = 34,20; p = ,00
12. je bil gol v tvoji prisotnosti in ti je bilo zaradi tega neprijetno, mučno, si bila zato razburjena?	1,04	1,04	F(1) = 0,72; p = ,40
13. te je fotografiral ali snemal (naredil videoposnetek) golo?**	1,01	1,03	F(1) = 8,09; p = ,00
14. je želel ali zahteval oziroma te je silil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?	1,02	1,03	F(1) = 2,66; p = ,10
15. te je prisilil, da ga (jo) gledaš, ko se dotika svojih intimnih delov telesa?**	1,01	1,03	F(1) = 8,70; p = ,00
16. drugo**	1,05	1,03	F(1) = 8,70; p = ,00

Opombe: *stat. pom. na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01.

Rezultati kažejo, da je upoštevaje vse oblike spolnega nasilja v 51 odstotkih primerov spolno nasilje izvajalo več kot en storilec. V 70 odstotkih primerov je bila odrasla oseba, ki je izvajala spolno nasilje, otroku poznana; 17 odstotkov oseb je bilo iz otrokove družine. Glede na rezultate so otroci v povprečju izkušnje spolnega nasilja prvič doživeli pri 12;4 let, nasilje pa je v povprečju trajalo 14 mesecev. V 9 odstotkih primerov je odrasla oseba, ki je izvajala spolno nasilje, uporabila grožnje, v 10 odstotkih primerov pa fizično nasilje.

Tabela 3 Pogostost razkritja spolnega nasilja glede na to, kdo so bili storilci (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odraslih)

Odrasla oseba (storilec)	Da	Ne	Se ne spomnim
a. iz moje ulice/soseske	47,06 %	35,29 %	17,65 %
b. ki je nisem poznal	46,79 %	40,37 %	12,84 %
c. iz šole	37,04 %	33,33 %	29,63 %
d. ki jo poznam iz obšolskih dejavnosti (krožki, treningi, verouk ...)	40,00 %	47,50 %	12,50 %
e. ki jo poznam s počitnic	24,24 %	63,64 %	12,12 %
f. iz moje družine (sorodnica/sorodnik)	28,81 %	61,02 %	10,17 %
g. drugo	40,00 %	48,89 %	11,11 %

Tabela 4 Zaupne osebe, ki so jim otroci povedali o izkušnjah spolnega nasilja (upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja s strani odraslih)

Zaupna oseba	f	%	
a. starši	69	28,90 %	41 %
b. eden od staršev	29	12,10 %	
c. stari starši	6	2,50 %	
d. eden od starih staršev	1	0.04 %	
e. svetovalna delavka v šoli	7	2,90 %	
f. svetovalni delavec v šoli	2	0,80 %	
g. učitelj	5	2,10 %	
h. učiteljica	14	5,90 %	
i. druga odrasla oseba v šoli	2	0,80 %	
j. nekdo od drugih sorodnikov	10	4,20 %	
k. sošolec	22	9,20 %	
l. sošolka	50	20,90 %	
m. prijatelj	44	18,40 %	
n. prijateljica	89	37,20 %	
o. sosed	3	1,30 %	
p. soseda	4	1,70 %	
q. starši prijatelja/prijateljice	3	1,30 %	
r. policist	5	2,10 %	
s. policistka	3	1,30 %	
t. socialna delavka	4	1,70 %	
u. socialni delavec	1	0,40 %	
v. klic na TOM telefon® ali drug telefon za pomoč otrokom in mladostnikom v stiski		1,70 %	
w. nekomu drugemu	8	3,30 %	

Opomba: Upoštevani so odgovori otrok, ki so povedali o nasilju ali so odgovorili, da se ne spomnijo. Otrok je lahko obkrožil več odgovorov.

Hujše oblike spolnega nasilja

Kot smo že predstavili, je o vsaj eni izkušnji hujše oblike spolnega nasilja poročalo 9,6 odstotka *učencev. Razlike med dekleti in fanti v teh primerih spolnega nasilja niso* statistično pomembne ($\chi^2(1) = 1{,}26$; $p = {,}26$). Naj pri tem izpostavimo podatke o razkritju izkušenj hujših oblik spolnega nasilja: o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja je nekomu povedalo 53 odstotkov deklet in le 27 odstotkov fantov (tabela 5).

Tabela 5 Deskriptivna statistika glede razkritja hujših oblik spolnega nasilja strani odrasle osebe glede na spol otroka žrtve spolnega nasilja

	% odgovorov DA	
	Dekleta	**Fantje**
O izkušnji spolnega nasilja so povedali. **	53,15 %	27,14 %
O izkušnji spolnega nasilja so povedali:staršem	24,17 %	28,30 %
enemu od staršev **	17,58 %	1,89 %
sošolcu **	4,40 %	22,64 %
sošolki **	34,07 %	5,66 %
prijatelju *	14,29 %	28,30 %
prijateljici **	63,74 %	5,66 %

Opombe: *stat. pom. razlika med spoloma na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01.

Kot izhaja iz tabele 5, so tako fantje kot dekleta o izkušnjah hujših oblik spolnega nasilja najpogosteje povedali staršem. Pomembne zaupne osebe pa so zanje tudi njihovi vrstniki. Dekleta se pogosteje zaupajo sošolkam in prijateljicam, medtem ko fantje pogosteje iščejo zaupnike pri sošolcih in prijateljih.

V tabeli 6 predstavljamo podatke o tem, kdo so bile odrasle osebe storilci hujših oblik spolnega nasilja na škodo otrok.

Tabela 6 Delež različnih kategorij storilcev (glede na odnos odrasle osebe z otrokom) pri hujših oblikah spolnega nasilja s strani odraslih

Odrasla oseba storilec spolnega nasilja	**f**	**%**
a. iz moje ulice/soseske	39	8,2 %
b. ki je nisem poznal	75	15,8 %
c. iz šole	48	10,1 %
d. ki jo poznam iz obšolskih dejavnosti (krožki, treningi, verouk ...)	24	5,0 %
e. ki jo poznam s počitnic	24	5,0 %
f. iz moje družine (sorodnica/sorodnik)	41	8,6 %
g. drugo	38	8,0 %
Ni odgovora	232	48,7 %

Opomba: Učenci so lahko izbrali več odgovorov.

Glede na rezultate v tabeli 6 je pri hujših oblikah spolnega nasilja s strani odraslih 16 odstotkov storilcev otrokom neznanih. Če upoštevamo vse oblike spolnega nasilja, pa je bilo neznanih storilcev 30 odstotkov. Upoštevaje vse oblike spolnega nasilja, je delež storilcev iz otrokove družine 17 odstotkov, pri hujših oblikah spolnega nasilja pa je glede na rezultate naše študije delež storilcev iz kroga otrokove družine skoraj polovico nižji (8,6 %). Je pa pri podatkih o tem, kdo so bili tako v primeru vseh oblik nasilja kot v primeru hujših oblik spolnega nasilja storilci nasilja, pomembno upoštevati, da na to vprašanje v primeru hujših oblik nasilja ni odgovorila skoraj polovica učencev in več kot 60 odstotkov otrok, upoštevaje vse oblike nasilja. Na to je morda vplivalo dejstvo, da so učenci na vprašalnik odgovarjali pri eni od rednih šolskih ur v obstoječih razredih, kjer jim kljub anonimnosti odgovarjanja ni bila zagotovljena popolna zasebnost. Poleg tega lahko sklepamo, da je kljub anonimnosti vprašalnika nekaterim otrokom težko razkriti, kdo je bila odrasla oseba, ki je na njihovo škodo izvajala spolno nasilje.

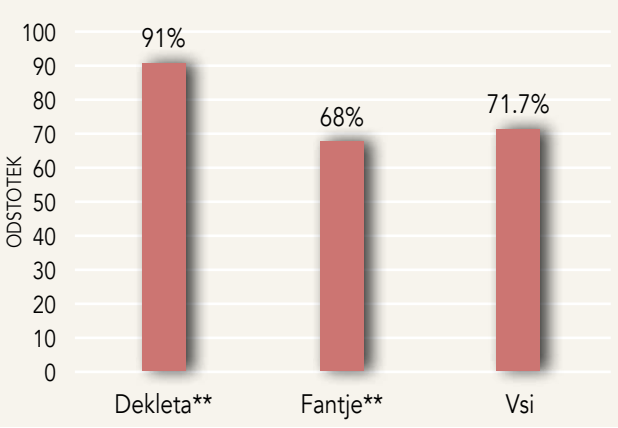

Slika 1: Skupni delež otrok, ki so odgovorili, da so jim verjeli, ko so nekomu povedali za izkušnje spolnega nasilja, in delež glede na spol otroka

Kot je razvidno na sliki 1, je 72 odstotkov otrok poročalo, da so jim po razkritju spolnega nasilja verjeli. Pri tem velja opozoriti na statistično pomembno razliko med dekleti in fanti ($\chi^2(1) = 10{,}36$; $p = {,}00$). Zaupne osebe pomembno pogosteje verjamejo dekletom (91 %) kot fantom (68 %). Razlike glede na spol so pomembne tudi pri posledicah razkritja (tabela 7).

Tabela 7 Deskriptivna statistika o posledicah razkritja hujših oblik spolnega nasilja s strani odraslih glede na spol otroka

	% odgovorov DA	
Posledice razkritja	**Dekleta**	**Fantje**
Prejel/-a sem pomoč. **	50,00 %	34,78 %
Bilo mi je lažje, odleglo mi je. **	57,14 %	28,30 %
Nasilje se je prenehalo.	20,88 %	9,43 %
Nič se ni spremenilo. *	13,19 %	28,30 %
Bilo je slabše.	1,10 %	0,00 %

Opombe: *stat. pom. razlika glede na spol na nivoju 0,05;**stat. pom. na nivoju 0,01.

Glede na rezultate (tabela 7) dekleta (50 %) v primerjavi s fanti (35 %) po razkritju spolnega nasilja statistično pomembno pogosteje prejmejo pomoč ($\chi^2(1) = 12{,}90$; $p = {,}00$). Dekleta so v primerjavi s fanti statistično pomembno večkrat poročala, da jim je bilo po razkritju spolnega nasilja lažje ($\chi^2(1) = 11{,}20$; $p = {,}00$), fantje pa so na drugi strani večkrat poročali, da se ni nič spremenilo ($\chi^2(1) = 5{,}02$; $p = {,}03$).

V primeru hujših oblik spolnega nasilja so bili otroci ob prvi izkušnji spolnega nasilja (oz. ko se je začelo spolno nasilje) v povprečju stari 12 let. Fantje so bili statistično pomembno mlajši (10;10 let) v primerjavi z dekleti (12;8 let). Spolno nasilje je v povprečju trajalo 16 mesecev. Pri hujših oblikah spolnega nasilja je bila v 11 odstotkih uporabljena grožnja, v 13 odstotkih pa fizično nasilje.

RAZPRAVA

Rezultati naše pregledne študije kažejo, da je vsaj enkrat eno od oblik spolnega nasilja s strani odrasle osebe doživelo 24 odstotkov učencev tretjega triletja, vsaj eno izkušnjo hujše oblike spolnega nasilja s strani nekoga od odraslih pa ima 9,6 odstotka otrok. Ta podatek se sklada z rezultatom o stopnji razširjenosti spolne zlorabe v Evropi (9,2 %), ki so ga ugotovili Pereda idr. (2009). Razlika med dekleti in fanti v primeru hujših oblik spolnega nasilja odraslih ni statistično pomembna. Razlike so statistično pomembne, upoštevaje vse pojavne oblike spolnega nasilja odraslih in tudi izkušnje spolnega nasilja vrstnikov. V teh primerih so dekleta statistično pomembno pogosteje žrtve spolnega nasilja.

Otroci so najpogosteje doživeli pojavne oblike verbalnega spolnega nasilja in to, da je nekdo od odraslih v njihovi prisotnosti gledal pornografske vsebine; 5 odstotkov otrok je poročalo o tem, da se je odrasla oseba dotikala intimnih delov njihovega telesa na način, da jim je bilo neprijetno. Pri ostalih pojavnih oblikah spolnega nasilja smo zabeležili nižje vrednosti (< 5 %). Naši rezultati se ujemajo tudi z raziskavo Bartha idr. (2013), ki so ugotovili najvišjo prevalenco ravnanj spolnega nasilja brez dotika. Nekoliko nižji so odstotki v primeru ravnanj spolnega nasilja z dotikom in najnižji za prisilni spolni odnos. O prisilnem spolnem odnosu je v naši študiji poročalo 0,61 odstotka otrok. Je pa treba upoštevati, da so v študiji sodelovali učenci tretjega starostnega obdobja osnovne šole, kar pomeni, da ne moremo vedeti, kaj se bo pri otrocih, pri katerih je spolna zloraba morda še aktualna, zgodilo do njihovega 18. leta starosti. MacFarlane idr. (1986) namreč navajajo, da je na primer pri spolni zlorabi v družini običajno, da se v predšolskem obdobju začne s čustvenim navezovanjem, nato se v zgodnjem šolskem obdobju začne spolna aktivnost, kot sta oralni stik in masturbacija, in se nadaljuje v penetracijo spolnega organa v predadolescentnem in adolescentnem obdobju. Opozorimo naj, da je pomembno, da še posebej v primeru hujših oblik spolnega nasilja ne predstavljamo le podatkov o deležu otrok, ki so doživeli različne pojavne oblike spolnega nasilja. V vzorcu 4617 otrok je namreč 73 otrok doživelo, da jih je odrasli silil v spolni odnos, 28 jih je doživelo, da jih je odrasli prisilil v spolni odnos, 95 se jih je moralo dotikati intimnih delov telesa odraslega storilca oziroma druge osebe.

Zaskrbljujoči so podatki o nizki stopnji razkritja spolnega nasilja.

Zaskrbljujoči so podatki o nizki stopnji razkritja spolnega nasilja. O izkušnjah spolnega nasilja je nekomu povedalo le 36 odstotkov otrok, 47 odstotkov jih je odgovorilo, da o nasilju niso nikomur povedali, 17 odstotkov pa jih je odgovorilo, da se ne spomnijo, ali so komu povedali. Nizek odstotek sicer ni neobičajen, saj se spolna zloraba običajno razkrije z zakasnitvijo, včasih tudi veliko let kasneje v obdobju odraslosti. V tujini ugotavljajo, da manj kot polovica otrok ne razkrije spolne zlorabe (McCoy in Keen 2009).

O izkušnji oz. izkušnjah spolnega nasilja je upoštevaje vse pojavne oblike spolnega nasilja povedalo 45 odstotkov deklet in le 23 odstotkov fantov. *Še večja in statistično pomembna razlika med dekleti in* fanti pa se pokaže v primeru hujših pojavnih oblik spolnega nasilja. V teh primerih je o spolnem nasilju nekomu povedalo 53 odstotkov deklet in le 27 odstotkov fantov (tabela 5). Frías in J. Erviti (2014) sta raziskovala razkritje v primeru hujših oblik spolnega nasilja in poročata o nižjem odstotku razkritij pri dekletih (43,82 %), kot se kaže v naši študiji, pri fantih pa o nekoliko višjem odstotku (30,97 %). Podatek o zelo nizki stopnji razkritja pri fantih je zelo zaskrbljujoč. V tujini sicer že dalj

časa opažajo, da fantje manj pogosto povedo o izkušnjah spolne zlorabe v otroštvu, med drugim tudi zato, ker se to ne sklada z njihovo vlogo »močne in tihe moškosti« (Sullivan Everstine in Everstine 1989). K nižji stopnji razkritij pri fantih in moških prispeva tudi zmotna predstava o povezavi med izkušnjami spolne zlorabe s strani moških storilcev in homoseksualnostjo. Easton (2013) v svoji raziskavi ugotavlja, da so moški, ki so bili žrtve spolne zlorabe v otroštvu, potrebovali več kot dve desetletji, da so nekomu prvič povedali za spolno zlorabo, in skoraj tri desetletja, da so imeli bolj poglobljen pogovor o svoji izkušnji. To je lahko tudi odgovor, zakaj je bilo od 160 slovenskih otrok in mladostnikov, ki so bili vključeni v raziskavo Analiza spolnih zlorab, v klinični obravnavi ali v postopku sodnega izvedeništva le 20 odstotkov fantov (Šraj 2016).

Spremljali smo tudi, kako je stopnja razkritja spolnega nasilja povezana s tem, kdo je bil storilec spolnega nasilja (tabela 3). Najmanjši delež otrok je o spolnem nasilju povedal, če je bil storilec nekdo iz njihove družine (29 %) in ko je bil storilec odrasla oseba, ki ga je otrok poznal s počitnic (24 %). To nakazuje, da večja povezanost storilca z otrokom žrtvijo preprečuje oziroma zmanjšuje verjetnost razkritja. To lahko povežemo tudi z ugotovitvami Hobbsa idr. (1999), da se spolna zloraba bolj verjetno razkrije v primerih, ko storilec ni več prisoten v otrokovem življenju. Za to je v primerih, ko je storilec starš ali druga bližnja oseba v družini, manj možnosti, razen ko pride do ločitve, pa tudi v teh primerih ima lahko otrok še naprej stike s to osebo (storilcem).

Za nizko stopnjo razkritja obstaja več razlogov (McCoy in Keen 2009): grožnje storilca; otrok želi zaščititi storilca; otrok skrbi, da ne bi prišlo do sprememb v družini; otrok ima omejene jezikovne sposobnosti/spretnosti; otrok ne ve, da je to, kar se mu dogaja, narobe; otroka je strah, da mu ne bi verjeli ali da bi ga krivili za nasilje ipd. Do razkritja pride pogosteje v primerih (Hobbs idr. 1999), ko je otrok doma v skrajno napeti, konfliktni situaciji; ko ima otrok podporen in zaupen odnos z vrstnikom ali odraslim; ko otrok ni več v stiku s storilcem; ko je razvil in okrepil konstruktivne strategije, da se zaščiti pred zlorabo; ko ima na voljo različne oblike pomoči (npr. telefon za pomoč v stiski); ko pride do »srečnega« naključja (nekdo preseneti storilca, zazna, da se dogaja spolna zloraba ipd.). Ugotovitve kažejo na pomen primarne preventive za krepitev varovalnih dejavnikov pri otrocih in za informiranje in krepitev vrstnikov in staršev, da bi se znali in zmogli ustrezno odzvati na razkritje nasilja. Prav oni so namreč običajno zaupne osebe, ki med prvimi dobijo informacije o spolni zlorabi. To potrjujejo tudi rezultati naše študije.

Easton v svoji raziskavi ugotavlja, da so moški, ki so bili žrtve spolne zlorabe v otroštvu, potrebovali več kot dve desetletji, da so nekomu prvič povedali za spolno zlorabo, in skoraj tri desetletja, da so imeli bolj poglobljen pogovor o svoji izkušnji.

Zaupne osebe, ki jim otroci povedo o izkušnji oziroma izkušnjah spolnega nasilja, upoštevaje tako vse kot samo hujše pojavne oblike spolnega nasilja, so najpogosteje starši, prijateljice, sošolke, prijatelji in sošolci. Poudarimo naj, da se glede na rezultate dekleta poleg staršem pogosteje zaupajo prijateljicam in sošolkam, fantje pa prijateljem in sošolcem. Rosenthal idr. (2003) ugotavljajo, da je za mladostnike pomembnejša podpora prijateljev kot staršev, medtem ko je pri mlajših otrocih ravno obratno. Pipe idr. (2007) so ugotovili, da mladostniki žrtve spolne zlorabe o spolni zlorabi najlažje povedo prijateljem, sledijo starši, drugi sorodniki in druge, za otroka pomembne osebe. V našem primeru so bili sodelujoči v študiji otroci na pragu oziroma v zgodnjem obdobju mladostništva, in ni nenavadno, da so se v preteklosti o izkušnjah spolnega nasilja pogosteje zaupali staršem. V šoli so o izkušnji oziroma izkušnjah spolnega nasilja povedali zelo redko. Najpogosteje so, upoštevajoč vse oblike spolnega nasilja, zaupali učiteljici (v 6 %), svetovalni delavki so povedali v 3 odstotkih.

Pozitivna informacija je, da je 72 odstotkov otrok poročalo (slika 1), da so jim po razkritju spolnega nasilja verjeli. Pri tem velja ponovno opozoriti na pomembne razlike med dekleti in fanti. Fantom so verjeli v 68 odstotkih, dekletom pa v veliki večini in sicer v 91 odstotkih. Dekleta so po razkritju

spolnega nasilja pomembno pogosteje dobila pomoč (v 50 %) kot fantje (v 35 %). Poročala so, da jim je bilo po razkritju spolnega nasilja lažje, fantje pa so na drugi strani večkrat poročali, da se ni nič spremenilo. Takšnih rezultatov nismo pričakovali. Verjetno so povezani z vrsto zmotnih predstav, ki se nanašajo na spolno nasilje in zlorabo dečkov.

Izjemno pomembno je torej, da se zavedamo in upoštevamo razlike med spoloma glede stopnje razkritja spolnega nasilja in njegovih posledic. V prihodnje bo treba še več pozornosti nameniti preventivnim dejavnostim za spreminjanje zmotnih predstav o dečkih in fantih, ki so žrtve spolnega nasilja, in za krepitev podpornih dejavnikov, ki bodo pomagali do več razkritij. Rezultati nas opozarjajo, da je tako z vidika primarne preventive kot tudi z vidika kurative potreben drugačen pristop do fantov. **Otroke moramo v primerih, ko povedo o izkušnjah spolnega nasilja, jemati skrajno resno, jih zaščititi pred nasiljem in jih zagotoviti pomoč, ki jo potrebujejo.**

Kaže na specifično dinamiko spolne zlorabe otrok, ko storilec izkoristi naravo odnosa, ki ga ima z otrokom, in lahko s subtilnimi oblikami nadzora otroka dolgo vrsto let nadaljuje z zlorabo ter zagotavlja, da zloraba ostaja skrivnost.

Rezultati, ki kažejo, da sta bila tako ob upoštevanju vseh pojavnih oblik spolnega nasilja ali samo hujših oblik spolnega nasilja redko uporabljena grožnja in fizično nasilje, niso presenetljivi. Rezultati številnih raziskav govorijo o tem, da so pri spolnem nasilju nad otroki s strani odraslih storilcev v manjšem deležu primerov uporabljeni fizično nasilje in/ali grožnje. To kaže na specifično dinamiko spolne zlorabe otrok, ko storilec izkoristi naravo odnosa, ki ga ima z otrokom, in lahko s subtilnimi oblikami nadzora otroka dolgo vrsto let nadaljuje z zlorabo ter zagotavlja, da zloraba ostaja skrivnost.

Sklep

Spolno nasilje, spolna zloraba otrok je žal realnost tudi v našem prostoru, v »naši šoli«, v naši »bližini«. Ko smo soočeni s primerom spolne zlorabe otroka, se pogosto ne moremo izogniti prvi reakciji zanikanja: »Ali je to mogoče?« »Ne morem verjeti, da je to res.« Pogosto tehtamo, ali se odzvati in ukrepati ali ne storiti ničesar, ker ne vemo, ali je »sploh res«, ker ne vemo, kako ravnati, da bi pomagali otroku in ne bi še bolj poglobili njegove stiske. K stiski pogosto pomembno prispeva strah pred formalnimi postopki, ki sledijo prijavi, morebitnimi grožnjami, tožbami.

Izkušnje spolnega nasilja, ki jih imajo otroci tako z odraslimi kot s svojimi vrstniki, pomenijo tveganje za vrsto negativnih posledic, s katerimi se nekateri soočajo tudi dolgoročno. Zaradi izkušenj spolnega nasilja so lahko bolj ranljivi za nove izkušnje spolnega in drugih oblik nasilja. Zaskrbljujoče je, da velik delež otrok o izkušnjah spolnega nasilja ne pove. Fantje pomembno manj pogosto kot dekleta povedo o tem, da so doživeli spolno nasilje. Ko nekomu povedo o izkušnjah spolnega nasilja, pa jim pomembno manjkrat kot dekletom verjamejo in posledično tudi manjkrat prejmejo pomoč. Na podlagi rezultatov lahko ugotovimo, da je nujno informirati in usposabljati odrasle, da bi znali in bili pripravljeni prepoznati, da je otrok žrtev spolnega nasilja, in bi se ustrezno odzvali, da bi ga zaščitili. Dodatno pozornost je treba nameniti senzibilizaciji strokovne in laične javnosti o tem, da so tudi dečki žrtve spolnega nasilja.

Še več pozornosti je treba nameniti krepitvi zaupanja otrok, da se v primeru izkušenj nasilja lahko obrnejo na zaupne odrasle osebe, in krepitvi njihove podporne vrstniške mreže kot enega ključnih virov podpore. S preventivnimi dejavnostmi je pomembno bolj uspešno nagovoriti dečke in fante, da bi o morebitnih izkušnjah spolnega nasilja (čimprej) povedali nekomu od odraslih ter da sami kot vrstniki in kasneje kot odrasli ne bi izvajali spolnega nasilja. Z uspešnejšimi preventivnimi dejavnostmi bomo lahko bolj uspešno zagotavljali tudi zaščito deklet in žensk, ki so v obdobju mladostništva in v odrasli dobi pomembno pogosteje kot fantje in moški žrtve spolnega nasilja.

Za preprečevanje in zgodnje odkrivanje spolnega nasilja je eden ključnih dejavnikov primarna preventiva, s katero je treba začeti že v predšolskem obdobju in v dejavnosti vključiti otroke, starše in zaposlene v vzgojno-izobraževalnih zavodih.

Šola je poleg družine za večino učencev »prostor«, kjer preživijo pomemben del svojega življenja. Za otroke, ki imajo izkušnje spolnega in drugih oblik nasilja, je lahko izjemno pomemben varen prostor, kjer lahko v podpornih odnosih z odraslimi in vrstniki delijo svoje stiske, povedo o izkušnjah nasilja in imajo priložnost za nove pozitivne izkušnje, ki jim bodo pomembno pomagale v procesu okrevanja po izkušnjah nasilja. ■

Viri in literatura

Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S., in Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal Of Public Health*, 58(3), 469–483. doi:10.1007/s00038-012-0426-1.

Briere, J., in Elliott, D. M. (2003). Prevalence and Psychological sequelae of self-reported childhood and sexual abuse in a general population sample of men and women. *Child Abuse & Neglect: The International Journal,* 27(10), 1205–1222.

Brilleslijper-Kater, S. N., Friedrich, W. N., in Corwin, D. L. (2004). Sexual Knowledge and Emotional Reactin as Indicators of Sexual Abuse in Young Children and Research Challenges. *Child Abuse & Neglect: The International Journal*, 28(10), 1007–1017.

Centers for Disease Control and Prevention, Kaiser Permanente (2016). *The ACE Study Survey Data.*

Atlanta, Georgia: U. S. Department of Health and Human Services.

Cheng, Y. Y., Chen, L. M., Ho, H. C., Cheng, C. L. (2011). Definitions of school bullying in Taiwan: A

comparison of multiple perspectives. *School Psychology International, 32*(3), 227–243.

Crosson Tower, C. (1996). *Understanding Child Abuse and Neglect*. Needham Heights: A Simon & Schuster Company.

Del Rey, R., Casas, J. A., Ortega-Ruiz, R., Schultze-Krumbholz, A., Scheithauer, H., Smith, P., ... in Guarini,

A. (2015). Structural validation and cross-cultural robustness of the European Cyberbullying Intervention Project Questionnaire. *Computers in Human Behavior, 50*, 141–147.

Dube, S. R., Andra, R. F., Whitfield, C. L., Brown, D. W., Felitti, V. J., Dong, M., in Giles, W. H. (2005). Long term consequence of childhood sexual abuse by gender of victim. *American journal of preventive medicine*, 28(5),430–438.

Easton, S. D. (2013). Disclosure of child sexual abuse among adult male survivors. *Clinical Social Work Journal*, 41(4), 344–355. doi:10.1007/s10615-012-0420-3.

Faller, K. C. (1989). The role relationship between victim and perpetrator as a predictor of characteristics of intrafamilial sexual abuse. *Child & Adolescent Social Work Journal*, 6(3), 217–229. doi:10.1007/BF00755849.

Finkelhor, D. (1990). Early and long-term effects of child sexual abuse: An update. *Professional Psychology: Research And Practice*, 21(5), 325–330. doi:10.1037/0735-7028.21.5.325.

Finkelhor, D. (2008). *Childhood Victimization: Violence, Crime, and Abuse in the Lives of Young People*. New York: Oxford University Press, Inc.

Frías, S. M., in Erviti, J. (2014). Gendered experiences of sexual abuse of teenagers and children in Mexico. Child Abuse & Neglect: *The International Journal*, 38(4), 776–787. doi:10.1016/j.chiabu.2013.12.001.

Gold, S. N., Elhai, J. D., Lucenko, B. A., Swingle, J. M., in Hughes, D. M. (1998). Abuse characteristics among childhood sexual abuse survivors in therapy: A gender comparison. Child Abuse & Neglect: *The International Journal,* 22(10), 1005–1012.

Hanson, R. F., Resnick, H. S., Saunders, B. E., Kilpatrick, D. G., in Best, C. (1999). Factors related to the reporting of childhood rape. Child Abuse & Neglect: *The International Journal*, 23(6), 559–569.

Hobbs, C. J., Hanks, H. G. I., in Wynne, J. M. (1999). *Child Abuse and Neglect. A Clinician's Handbook.* London: Churchill Livingstone.

MacFarlane, K., Waterman, J., Shawn, C., Damon, L., Durfee, M., in Long, S. (1986). *Sexual Abuse of Young Children. Evaluation and Treatment*. London: Holt, Reinhart and Winston.

Manion, I., Firestone, P., Cloutier, P., Ligezinska, M., McIntyre, J., in Ensom, R. (1998). Child extrafamilial sexual abuse: Predicting parent and child functioning. Child Abuse & Neglect: *The International Journal*, 22(12), 1285–1304.

McCormack, B., Kavanagh, D., Caffrey, S., in Power, A. (2005). Investigating sexual abuse: Findings of a 15-year longitudinal study. Journal od applied research in intellectual disabilities, 18, 217–227.

McCoy, M. L., in Keen, S. M. (2009). *Child abuse and neglect*. New York: Psychology press, Taylor & Francis group.

McLean, C. P., Morris, S. H., Conklin, P., Jayawickreme, N., in Foa, E. B. (2014). Trauma characteristics and posttraumatic stress disorder among adolescent survivors of childhood sexual abuse. *Journal Of Family Violence*, 29(5), 559–566. doi:10.1007/s10896-014-9613-6.

Overholser, J. C., Beck, S. J. (1988). The Classification of Rapist and Child Molesters. *Journal of Offender*

Counseling, Services & Rehabilitation, 13 (1), 15–24.

Pereda, N., Guilera, G., Forns, M., Gomez-Benito, J. (2009). The prevalence of child sexual abuse in community and student samples: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 29 (4), 328–338.

Pipe, M. E., Lamb, M. E., Orbach, Y., in Cederborg, A. C. (2007). *Child Sexuar Abuse: Disclosure, Delay and Denial.* London: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Romano, E., in De Luca, R. V. (2001). Male sexual abuse: A review of effects, abuse characteristics, and links with later psychological functioning. *Aggression And Violent Behavior, 6(1)*, 55–78. doi:10.1016/S1359-1789(99)00011-7.

Rosenthal, S., Feiring, C., in Taska, L. (2003). Emotional support and adjustment over a year's time following sexual abuse discovery. Child Abuse & Neglect: *The International Journal*, 27(6), 641–661.

Smith, M., Bentov, M. A. (1994). SexualAbuse. V: Rutter, M., Taylor, E., Hersov L. A. (ur.). *Child and Adolescent Psychiatry.* London: Blackwell Scientific Publication, 230-241.

Spataro, J., Moss, S. A., in Wells, D. L. (2001). Child sexual abuse: A reality for both sexes. *Australian Psychologist, 36(3)*, 177–183. doi:10.1080/00050060108259653.

Sullivan Everstine, D., in Everstine, L. (1989). *Sexual Trauma in Children and Adolescent. Dynamics and Treatment.* New York: Brunner/Mazel publishers.

Šraj, T. (2016). Povezanost značilnosti spolne zlorabe s psihičnimi posledicami pri otrocih in mladostnikih. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

Štirn, M., Pirc, T., Zabukovec, K., Šraj, T. (2017). *Vprašalnik o izkušnjah spolnega nasilja.* Neobjavljeno gradivo.

Trickett, P. K., in Putnam, F. W. (1993). Impact of child sexual abuse on females: Toward a developmental, psychobiological integration. *Psychological Science*, 4(2), 81–87. doi:10.1111/j.1467-9280.1993.tb00465.x.

Uradni list RS, št. 16/08 in št. 68/16.

Valente, S. M. (2005). Sexual abuse of boys. *Journal of child and adolescentpsichiatric nursing*, 18(1), 10–16.

IZ ZALOŽBE ZAVODA RS ZA ŠOLSTVO

strokovna revija

Vzgoja in izobraževanje,

letnik 51 (2020), št. 1-2

96 str. / ISSN 0350-5065 / 25,00 €

tematika:

NADARJENI IN PSIHOSOCIALNI ODNOSI

www.zrss.si/zalozba/knjigarnica

Zavod Republike Slovenije za šolstvo

Naročanje:

P Zavod RS za šolstvo, Poljanska c. 28, 1000 Ljubljana

T 01 300 51 00 **F** 01 300 51 99 **E** zalozba@zrss.si **S** www.zrss.si

facebook ZRSŠ

twitter ZRSŠ